

"Fondul Lisabona" din arhiva secretă a Ministerului de Externe al Italiei (1936-1943)

NICOLAE DASCĂLU

În vara anului 1943, după arestarea lui Mussolini, în guvernul Badoglio portofoliul Externelor a fost încredințat lui Rafaele Guariglia, diplomat de carieră, până atunci ministru plenipotențiar la Ankara. Schimbarea regimului a dus, desigur, și la înlocuirea reprezentanților diplomați. În acest context, Guariglia a obținut numirea la Lisabona, în calitate de consilier de legăție, a lui Blasco Lanzo d'Ajeto, fostul șef de cabinet al lui Ciano. Plecând la noul post, d'Ajeto a luat cu el, din ordinul ministrului, și o parte din arhiva secretă a cabinetului Externelor. Decizia lui Guariglia a fost determinată de dorința de a pune la adăpost cele mai importante documente diplomatice, în contextul pericolului prezentat de trupele germane staționate în Italia¹.

Scopul a fost atins integral până la terminarea războiului. În 1945, ambasada S.U.A. de la Lisabona află de existența fondului și, în condițiile date, cere a-i fi predat. După oarecare insistențe, în februarie 1946, americanii obțin documentele care, ambalate în trei lădițe, sint trimise la Washington. Aici ele sint cercetate, microfilmate și, în iunie 1946 chiar, restituite guvernului italian. Copia se află conservată la Arhivele Naționale din Washinton și permite cunoașterea unor aspecte majore ale politicii externe italiene din anii 1936-1943. Un foarte succint rezultat relevă că „fondul Lisabona” este constituit din: șase dosare ce însumează discuțiile purtate de Ciano cu reprezentanți diplomați acreditați la Roma; patru volume cu corespondența Hitler — Mussolini realizată pe canale diplomatice; cinci dosare speciale privind: Criza cehoslovacă; Conferința de la Viena, din 1938; ocuparea Albaniei și Al doilea arbitraj de la Viena (august 1940); cinci mici dosare privind relațiile cu Turcia, Germania, România și Ungaria în 1943; în fine, trei dosare privind originile celui de-al doilea război mondial, în lumina corespondenței diplomatice italo-engleze din 1938—1939, mai ales. Așadar 22 dosare, aranjate tematic și cronologic, însumînd circa cinci mii file². Unele dintre acestea privesc direct România și vom insista, evident, și asupra lor.

Sintezele întrevederilor lui Ciano cu reprezentanții diplomați sau cu miniștri din diverse țări, completate uneori cu mesaje schimbate, constituie o sursă interesantă pentru cunoașterea relațiilor bilaterale din anii 1936—1942 la care se referă. Așa de pildă, primul dosar din această

¹ Howard McGaw Smyth, *Secrets of the Fascist Era. How Uncle Sam Obtained some of the Top-Level Documents of Mussolini's Period*, London, 1975, p. 16—19.

² National Archives, Washington, D.C., microcopy T — 816, 3 role.

grupă reunește sinteze ale discuțiilor cu reprezentanți din 15 state și cu 11 membri în diverse cabinete. Fără îndoială că numărul întrevederilor cu diplomații unui stat era determinat de importanța acestuia pentru politica italiană. Astfel, în a doua jumătate a anului 1936, la care se referă dosarul, Ciano a avut 13 întrevederi cu ambasadorul Franței, 12 cu cel al Angliei, 5 cu cel german și 4 cu trimisul României³. Cu acesta din urmă, de exemplu, la 4 iulie 1936 Ciano a discutat chestiunea atacurilor presei italiene împotriva lui Titulescu⁴, iar la 11 iulie efectele aplicării sancțiunilor economice de către România⁵. În fine, la 17 februarie 1937, ministrul Lugoșianu a protestat contra participării trimisului Italiei la București la funeraliile celor doi legionari români căzuți în Spania⁶.

În a doua jumătate a anului 1937 și la începutul lui 1938, Ciano are întrevederi cu reprezentanții a zece state, în special cu cei ai Angliei (18 discuții), Germaniei (6) și Japoniei (5). Trimisul României nu figurează pe această listă⁷. De o deosebită importanță sînt sintezele discuțiilor purtate de Mussolini, în prezența lui Ciano, cu Ribbentrop (la 22 octombrie și 6 noiembrie la Roma), cu Stojadinović (la 11 decembrie 1937) și cu contele Bethlen (la 5 ianuarie 1938)⁸. Se cere a fi menționat și raportul lui Ciano adresat lui Mussolini, datat 2 mai 1938, realizat în urma vizitei în Albania. Documentul analizează extrem de realist situația politică și economică, interesele italiene și expune în termeni clari concluzia: oportunitatea pregătirii ocupării Albaniei⁹.

Intervalul mai 1938 — mai 1939 este marcat de cîteva întrevederi cu diplomați din Bulgaria, Franța, Germania, Iugoslavia, Marea Britanie, România, Turcia și Ungaria¹⁰. Cu ocazia discuției din 23 septembrie 1938, ministrul român, A.D. Zamfirescu, i-a comunicat lui Ciano că Bucureștiul a fost ținta unor presiuni puternice pentru a accepta trecerea trupelor sovietice spre Cehoslovacia în cazul unui atac german, dar nu a cedat. România a mai realizat că Ungaria se pregătea să recupereze o parte din teritoriile preluate de Cehoslovacia în 1918 și ruga guvernul italian să sfătuiască Budapesta să nu recurgă la gesturi impulsive care ar agrava poziția internațională a Bucureștiului ce spera, de asemenea, că pretențiile maghiare se vor limita la teritoriile cu majoritate etnică ungurească¹¹.

³ Ibidem, roll 1, file I, 251 f.

⁴ Ibidem, f. 141—42.

⁵ Ibidem, f. 49—50.

⁶ Ibidem, f. 204—205.

⁷ Ibidem, file II, 199 f.

⁸ Ibidem, f. 148—174.

⁹ Ibidem, f. 179—199.

¹⁰ Ibidem, file III, f. 1—80.

¹¹ Ibidem, f. 71—73.

O pondere importantă în acest dosar revine întrevederilor lui Ciano cu miniștri, de externe mai ales, din diferite țări. În această privință pe primul loc se situează Germania. Astfel, în octombrie 1938, deci în plină criză sudetă, Ciano a avut două convorbiri telefonice și două întrevederi cu Ribbentrop, o altă discuție în mai 1939, precum și schimburi de mesaje — trei la număr — în ianuarie și martie 1939. De asemenea, Ciano a participat, la 18 iulie 1938, la convorbirile Mussolini — Imredy, premierul Ungariei, de la Roma, cu Stojadinović, la 18 iunie 1938, și cu Chamberlain, la 11 ianuarie 1939¹².

La sfârșitul anului 1939 și în prima jumătate a lui 1940 Ciano a avut doar o întrevedere cu ambasadorul Franței (la 16 septembrie 1939) și două cu cel al Statelor Unite¹³. În schimb, a avut opt întâlniri cu Ribbentrop sau Hitler, două cu subsecretarul de stat american, Sumner Welles (la 26 februarie, respectiv 16 martie 1940) cu generalul Franco, (la 19 iulie 1939), cu Victor Antonescu și cu ministrul de externe al Ungariei, la 6—7 ianuarie 1940¹⁴. Este de reținut că, în cursul discuției cu Antonescu, Ciano a declarat că, în cazul unui atac sovietic și al rezistenței românești, Italia va acorda Bucureștiului întreaga asistență posibilă¹⁵.

Perioada iunie 1940 — iunie 1941 a confirmat ponderea relațiilor cu Germania în politica externă a Italiei. În acest răstimp, Ciano a avut nu mai puțin de 16 întrevederi directe cu Ribbentrop sau Hitler. Dintre acestea, din punctul de vedere al României, cele mai importante au fost cele din 7 iulie și 29 august 1940. Au fost discutate chestiunile teritoriale ale României și Hitler, afirmând în special aversiunea personală față de regele Carol și pentru politica externă românească interbelică, a decis necesitatea modificării frontierelor țării noastre cu Ungaria și Bulgaria¹⁶. Aceeași chestiune a fost abordată în timpul discuțiilor Mussolini — Ciano cu Gigurtu — Manoilescu, ce au avut loc la Roma, la 27 iulie 1940. Conform tendințelor anterioare, Ducele a insistat asupra necesității satisfacerii pretențiilor teritoriale maghiare, pe care le-a calificat a fi moderate¹⁷.

Rămânind la acest subiect, trebuie să precizăm că fondul Lisabona include și dosarul „Arbitrajul italo-german de la Viena (30 august 1940) privind revendicările teritoriale maghiare la adresa României”. Este vorba de 12 documente, însoțite de harta noii frontiere, din perioada iulie — august 1940: scrisoarea lui Hitler către regele Carol (15 iulie 1940); sinteza discuțiilor germano-române de la Salzburg (26 iulie);

¹² Ibidem, f. 81—172.

¹³ Ibidem, file IV, f. 1—12.

¹⁴ Ibidem, f. 13—161.

¹⁵ Ibidem, f. 131.

¹⁶ Ibidem, file V, f. 8—23.

¹⁷ Ibidem, f. 100—104.

rezumatul convorbirilor italo-germane de la Roma (27 iulie) și a celor bulgaro-germane (tot din 27 iulie) de la Salzburg; telegrama lui Ciano, din 29 august de la Viena, adresată lui Mussolini, precum și documentele semnate de la Viena la 30 august 1940 (protocolul, arbitrajul, schimbul de scrisori privind Acordul bulgaro-român)¹⁸.

În fine, ultimul dosar din categoria celor privind întreprinderile lui Ciano, acoperă anii 1941—1942. Evident, pe primul loc se află tot Germania, prin discuțiile cu Ribbentrop, din 15 iunie 1941, și cu Hitler, din 25 august și 25 octombrie 1941. Din seria schimburilor de mesaje putem cita și scrisoarea lui Ciano, din 11 ianuarie 1942, prin care solicita omologului său român, Mihai Antonescu, acordarea unor avantaje Italiei în industria petrolieră¹⁹.

Schimbul de scrisori Hitler — Mussolini, realizat pe canale diplomatice între anii 1938—1943, este foarte consistent și acoperă întreaga problematică a relațiilor bilaterale. În acest context, nu sînt absente nici referirile la România. Cîteva exemple în acest sens vor releva optica celor doi dictatori asupra țării noastre. Astfel, la 25 august 1939 Hitler îl informa pe Mussolini despre conținutul acordului germano-sovietic semnat cu două zile în urmă și pe care-l definește a fi „... cel mai vast pact de neagresiune existent azi și al cărui text este destinat a fi cunoscut public”. Nu se făcea însă nici o referire la anexa secretă. În context, Hitler sublinia că „... nu mai există posibilitatea nici unui fel de atac din partea României în cazul unui conflict”. Iar după cîteva rînduri se preciza iarăși: „Mai repet încă o dată că România nu este în situația de a lua partea vreun conflict împotriva Axei. Duce, eu pot afirma că prin tratativele cu Rusia s-a creat o situație politică mondială complet nouă și care trebuie considerată și un mare cîștig pentru Axă”²⁰. În scrisoarea de răspuns, Mussolini aproba deplin pactul germano-sovietic și, între altele, era de acord că prin acesta „România era blocată”²¹.

La începutul lunii martie 1940 Hitler îl informa pe larg pe Duce despre situația politico-strategică din Europa. În acest context, Führerul își exprima satisfacția că Ciano a reușit să tempereze Ungaria în revendicările sale revizioniste, „juste sau nu”. El considera că Rusia putea constitui un pericol pentru România, în eventualitatea asocierii la un proiect de reducere a unor foarte importante surse de materii prime pentru statele autoritare²². În mesajul telefonic din 11 aprilie 1940 Mussolini îl felicita pe Hitler pentru rapiditatea operațiunii declanșate în Scandinavia și

¹⁸ Ibidem, roll 2, file VI, f. 1—43.

¹⁹ Ibidem, roll 1, file VI, f. 1—94.

²⁰ Ibidem, Lettere del Führer al Duce e del Duce al Führer, I, f. 15—16.

²¹ Ibidem, f. 19.

²² Ibidem, f. 77—78, Lettera del Führer al Duce in data 6 Marzo 1940.

atrăgea atenția asupra situației balcanice, în special asupra ambiguității poziției României, care a acceptat garanțiile franco-engleze, deși s-a decis, se pare, a stopa acțiunea desfășurată de Intelligence Service. Ducele considera că este în interesul Axei să mențină „această parte a Europei în afara războiului, cât și departe de sfera de influență anglo-franceză”²³. În răspunsul din 18 aprilie, Hitler se declara de acord cu opinia destinatarului în ce privea pericolul neutralității românești. „Punctul meu de vedere, sublinia Führerul, coincide în esență cu al dvs. Și eu sint foarte convins că pentru noi este cu totul de dorit de a ține departe de război — cât mai mult posibil — regiunea balcanică”. Pornind de la această poziție, Hitler aprecia că erau, totuși, necesare măsuri pentru a interzice criticile făcute în presa micilor state neutre la adresa marilor puteri, fiind știut faptul că, și în cadrul regimurilor democratice, autoritățile au mijloace de a influența sau chiar de a interzice exprimarea unor atitudini²⁴.

Informat, pe cale diplomatică, asupra conținutului răspunsului lui Hitler, din 17 iulie 1940, la scrisoarea lui Carol II, Mussolini îi aprobă conținutul și apreciază: „Dacă este inteligent (regele—n.a.) nu va pierde ocazia de a ajunge la un compromis, atât de dorit de Teleki”²⁵. La 17 septembrie Hitler îl informa pe Duce asupra deciziei de a întări forțele dislocate la frontierele estice, mai ales cu trupe blindate. „Toate aceste măsuri, Duce, mi s-au părut necesare, ținând seama de evoluția incertă a situației din România”²⁶. Analizând problemele aflate în fața Axei în toamna anului 1940, Mussolini seria la 19 octombrie că Turcia, deși făcea jocul englezilor, nu va merge mai departe mai ales dacă „... veți mări—ceea ce cu siguranță gândiți—trupele dvs. de ocupație din România”²⁷. La 20 noiembrie Hitler adresează o lungă scrisoare lui Mussolini pe care-l critică pentru decizia necugetată de a ataca Grecia fără o bună pregătire. Atacul italian a avut grave consecințe psihologice și militare. Între acestea din urmă Hitler includea și nașterea posibilităților pentru Anglia de a crea în Grecia baze aeriene de unde putea atinge zona petrolieră Valea Prahovei, perspectivă cu efecte grave, ușor de imaginat. Iar pentru protejarea regiunii petroliere se cereau luate măsuri, mai ales afectarea unor unități de artilerie antiaeriană, care însă erau deficitare pentru moment. Oricum, trebuia urgent dislocate asemenea uni-

²³ Ibidem, f. 95, *Messaggio del Duce al Führer telefonata al Berlino alle ore 14 dell' 11 aprile 1940*.

²⁴ Ibidem, roll 1, *Lettere del Führer al Duce e del Duce al Führer*, I, *Lettera del Führer al Duce in data 18 aprile 1940* f. 108.

²⁵ Ibidem, II, f. 17, *Lettera del Duce al Führer in data 17 luglio 1940*.

²⁶ Ibidem, f. 26, *Lettera del Führer al Duce in data 17 settembre 1940*.

²⁷ Ibidem, f. 36, *Lettera del Duce al Führer, in data 19 Ottobre 1940*.

tăți din alte părți, deoarece distrugerea rafinăriilor putea avea efecte incalculabile ²⁸.

Pentru prevenirea unei asemenea situații se impuneau și măsuri politice, între acestea Hitler indică obținerea acordului Ungariei pentru tranzitarea spre România a unor mari forțe germane ca și acordul Bucureștiului pentru acceptarea respectivelor forțe „pentru a întări propria apărare” ²⁹. Concentrarea acestor forțe, cu o pondere care să asigure un succes clar, necesita timp. Ca urmare, Hitler aprecia, în acel moment că ofensiva germano-italiană putea să se producă în Grecia abia în primăvara lui 1941 ³⁰.

O serie de măsuri au fost luate imediat. Între altele, la 5 decembrie 1940, Hitler îl anunța pe Mussolini despre crearea unei grupări speciale de aviație, sub comanda generalului Milch, având misiunea de a acționa în Mediterana, ca și despre necesitatea unei ofensive germane asupra Salonicului. Ideea din urmă, preciza Führerul, a fost aprobată și de generalul Antonescu cu ocazia întâlnirii care avusese loc. Hitler preciza că Antonescu i-a făcut impresia unui adevărat fanatic în chestiunea națională, dar că a ajuns cu acesta la o înțelegere care permitea: a asigura apărarea României față de orice pericol; a iniția și pregăti o eventuală ofensivă germană spre Salonic, trecând prin Bulgaria ³¹.

Despre întrevăderea cu Antonescu, Hitler face referiri și în scrisoarea din ultima zi a anului 1940. Führerul a precizat că Antonescu a recunoscut faptul că viitorul regimului și al său personal depindeau de victoria Axei. Declarațiile ferme ale lui Antonescu i-au lăsat lui Hitler impresia „clară și ne-echivocă” ce l-a ridicat extraordinar de mult în ochii săi ca soldat, deși prima apreciere a fost că are în față un luptător naționalist fanatic. S-a căzut de acord și asupra accelerării transportului, pe cale ferată, de unități blindate, de aviație și de geniu, pentru întărirea forțelor germane din România „pentru operațiuni avute deja în vedere sau care ar fi necesare mai târziu” ³².

La 28 februarie 1941 Hitler anunța decizia de a întări apărarea, antiaeriană mai ales, din Bulgaria, prin trecerea, începând cu 2 martie, a unor unități mecanizate peste Dunăre. În acest context, el preciza că va adresa o scrisoare președintelui Turciei pentru a-l informa că măsura nu este îndreptată împotriva acesteia și că Reichul nu are interese teritoriale legate de Bulgaria sau România ³³. În ajunul declanșării atacului împotriva Uniunii Sovietice, în momentul „celei mai grave decizii” din viața sa, Hitler îi prezenta lui Mussolini situația generală și argumentele care l-au determinat să ia hotărârea. Pentru aplicarea ei el spera și în

²⁸ Ibidem, f. 42, Lettera del Führer al Duce in data 20 Novembre 1940.

²⁹ Ibidem, f. 45—46.

³⁰ Ibidem, f. 50.

³¹ Ibidem, f. 57, Lettera del Führer al Duce in data 5 Dicembre 1940.

³² Ibidem, f. 67—68, Lettera del Führer al Duce in data 31 Dicembre 1940.

³³ Ibidem, f. 95, Lettera del Führer al Duce in data 28 Febraio 1941.

concursul Finlandei și al României, care fuseseră deja alarmate. Cele două țări erau interesate, în opinia Führerului, să participe la războiul ce urma să elibereze Europa de un mare pericol ³⁴.

Campania din Est a debutat favorabil, întrecând chiar așteptările. Hitler anunța, la 30 iunie, decizia de a declanșa peste câteva zile o ofensivă în zona Armatei XI, formată mai ales din unități române. Acceptând propunerea lui Mussolini de a trimite unități italiene în Est, Führerul sublinia necesitatea unei exacte organizări a transportului acestora, pe calea ferată, prin Germania, Ungaria și România. Mai ales căile de comunicație române erau aglomerate cu transporturi generate de înaintare, dar și de aprovizionarea, vitală, cu produse petroliere ³⁵.

Analizând situația strategică și tactică din Est, la 20 iulie 1941, Hitler preciza că trupele germane și române puse sub comanda lui Antonescu au eliberat o mare parte din Basarabia și cam peste trei zile urmau să treacă Nistrul. Hitler aprecia că trupele române au luptat foarte bine, comandantul lor, generalul Antonescu, fiind „o personalitate de excepție, nu numai energetic, ci și foarte capabil”. Presa română și cea maghiară nu au redeschis disputa, încă necatrizată, dintre cele două țări, el, Führerul, trebuind să nu uite de necesitatea ca soldații celor două țări să nu se întâlnească pe frontul comun, pentru a evita incidente ³⁶. Și pentru Mussolini evoluția războiului era determinată de rezervele de carburanți lichizi. La începutul lunii noiembrie 1941, Ducele aprecia că cele 66.000 tone de benzină, dintre care 36.000 provenind din România, nu ajungeau pentru mult timp. El cerea lui Hitler aprovizionarea ritmică pentru a face față cerințelor mereu crescînde ale războiului din Mediterana ³⁷.

După luna noiembrie 1941, chestiunile generate de evoluția războiului reduc menționarea României în corespondența Hitler — Mussolini. În schimb, aflăm câteva interesante documente în seria micilor dosare grupate pe țări și reunite sub titlul „Varia”. Cel privind România cuprinde câteva rapoarte din iunie — iulie 1943 ale ministrului Italiei la București, precum și o notă pentru informarea lui Mussolini și o altă destinată subsecretariatului de stat de la Externe, Bastianini. Într-un raport, datat 9 ianuarie 1943 Bova Scoppa relatează conținutul unei lungi conversații cu vicepremierul român, Mihai Antonescu, pe marginea recentei vizite a mareșalului Antonescu în Germania ³⁸. La 1 aprilie, același diplomat evidențiază atmosfera politică din București caracterizată prin limbaajul rezervat al presei față de anglo-saxoni; acțiunea discretă a poliției față de evrei, pentru a nu furniza Națiunilor Unite noi motive de animozitate; referiri tot mai reduse ale oficialilor români la importanța alianței cu Axa; rezistența guvernului român față de cererile economice crescînde ale germanilor s.a. ³⁹. În preajma unei noi vizite a lui Ion Antonescu în Germania, Bova Scoppa are o întrevedere cu vice-premierul român, care-i transmite informația că mareșalul era extrem de iritat de recomandările cuprinse în raportul Comisiei Rogeri — Hencke în chestiunea Transilvaniei și intenționa

³⁴ Ibidem, III, f. 4, Lettera del Führer al Duce in data 21 giugno 1941.

³⁵ Ibidem, f. 26, Lettera del Führer al Duce in data 30 giugno 1941.

³⁶ Ibidem, f. 44—45, Lettera del Führer al Duce in data 20 luglio 1941.

³⁷ Ibidem, f. 83, Lettera del Duce al Führer in data 6 Novembre 1941.

³⁸ Ibidem, roll 2, Varia, f. 51—59, Bova Scoppa, Bucarest, 15 gennaio 1943.

³⁹ Ibidem, f. 60—63, Legazione d'Italia, Bucarest, 1 aprile 1943, n. 1433, Bova Scoppa.

să ceară răspicat justiție pentru România, urmînd a avea o atitudine foarte rece și rezervată⁴⁰. La Berchtesgaden însă, mareșalul a avut de înfruntat criticile lui Hitler în legătură cu încercările diplomatice de negocieri separate cu anglo-americanii. Detalii asupra vizitei i-au fost date diplomatului italian tot de Mihai Antonescu, la 19 aprilie 1943⁴¹.

Să mai menționăm doar nota lui Bova Scoppa, aflat la Roma la începutul lunii iunie, prin care-l informa pe subsecretarul Bastianini asupra opiniilor lui Mihai Antonescu în preajma vizitei oficiale a acestuia în Italia. Interesantă este caracterizarea făcută de diplomatul italian vice-premierului român: „Trebuie reținut mereu că dl. Antonescu vorbește cu bună credință, avînd reală încredere și o dragoste sinceră pentru Duce, pe care a și relevat-o în scrierile sale. Omul de stat român a prevăzut, cu o excepțională intuiție, în ultimii doi ani, tot ceea ce s-a întîmplat în Europa, așa încît judecata și ideile sale trebuie privite, în opinia mea, cu un interes și cu o atenție deosebită”⁴². În fine, să menționăm nota Externelor, din 14 iulie 1943, prin care Mussolini era informat de linia externă a Italiei și de necesitatea unei acțiuni permanente de ameliorare a relațiilor maghiaro-române; cerința de a consolida, de o manieră mai precisă, raporturile româno-italiene prin încurajarea acțiunilor lui Mihai Antonescu, ce avea o viziune favorabilă. Scopul: România să nu facă nici un gest compromițător, chiar dacă va fi supusă unor presiuni germane dure și excesive⁴³.

O pondere însemnată din „fondul Lisabona” revine documentelor care se referă la încercarea italiană de a media evitarea declanșării războiului. Un prim dosar se referă la originile imediate ale conflictului (august—septembrie 1939)⁴⁴ iar al doilea, în două părți, schimbul de scrisori Duce — Führer și mesajelor ambasadorului englez la Roma, din lunile mai—septembrie 1939⁴⁵. O piesă interesantă este desigur cronologia evenimentelor din 6 mai — 4 septembrie 1939, ce au precedat declanșarea războiului⁴⁶.

Dosarul special al ocupării Albaniei, în aprilie 1939, cuprinde aproape o sută de piese ce reflectă pregătirea, realizarea și efectele diplomatice ale acțiunii, însoțite de o hartă⁴⁷. De evidențiat planul militar al operațiunii, care menționa și forțele invadatoare: 22.000 soldați dotați cu 134 blindate, 850 autocamioane, 2.500 cai, 1.200 motociclete și 5.100 biciclete. Trupele terestre au fost transportate și sprijinite de 63 de nave (între care 2 cuirasate, 7 crucișătoare, 16 contra-torpiloare, 10 submarine, 1 portavion ș.a.), ca și de forțe aeriene: 1 escadrilă de observație, 2 grupuri de bombardament (50 aparate) și 3 grupuri de transport (90 aparate)⁴⁸.

⁴⁰ Ibidem, roll 2, Varie, f. 63—65, Legazione d'Italia, București, 7 aprilie 1943, n. 1566, Bova Scoppa.

⁴¹ Ibidem, f. 66—72, Legazione d'Italia, București, 19 aprilie 1943, n. 1768, Bova Scoppa.

⁴² Ibidem, f. 23—31, Roma, 6 iunie, 1943, Bova Scoppa.

⁴³ Ibidem, f. 38—41, Ministero degli Affari Esteri, Appunto per il Duce, 14 giugno 1943.

⁴⁴ Ibidem, roll 2, Ministero degli Affari Esteri, Gabinetto di S.E. il Ministro, titolo n. 72, I precedenti immediati del conflitto, agosto-settembre 1939, nepaginat.

⁴⁵ Ibidem, Ministero degli Affari Esteri, titolo n. 73 e 74, Scambio di lettere, Duce — Führer e comunicazioni dell'Ambasciata inglese, nepaginate.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem, roll 1, Albania, 246 f.

⁴⁸ Ibidem, f. 216—230.

Aceste forțe și mijloace, uriașe față de resursele victimei agresiunii, au beneficiat și de o pregătire diplomatico-psihologică pe măsură. Ca urmare, în doar trei zile, Albania a fost integral ocupată.

În sfârșit, un ultim dosar care se cere a fi citat este cel care oglindește criza sudetă, din toamna anului 1938, marcată de conferința de la München, din septembrie, și primul arbitraj de la Viena, din luna următoare. Documentele diplomatice italiene reflectă cu toată claritatea pregătirea și realizarea dezmembrării Cehoslovaciei, ca și rolul jucat de Italia în această direcție. Dacă în ce privește reuniunea de la München este clară dorința lui Mussolini de a profita de moment pentru a-și aroga un rol important, legat de arbitrajul de la Viena este pregnant interesul politic de a da satisfacție Ungariei pentru a o remorca politic. Este semnificativ în acest sens faptul că deși toate documentele ajutătoare, statisticile și hărțile etnografice relevau inferioritatea numerică a maghiarilor, în 1938, în zonele revendicate de Budapesta, Ciano a insistat pe lângă Ribbentrop pentru satisfacerea lor invocând, în mod conștient, datele din 1910⁴⁹. Metoda este tipică pentru justiția realizată de Axă și, din nefericire, va fi aplicată în condiții aproape identice în 1940, la 30 august.

„Fondul Lisabona” din arhivele diplomatice italiene reunește așadar o cantitate însemnată de documente de cel mai mare interes pentru istoria anilor 1936—1943. Interesul este general, prin dosare ca cele referitoare la originile conflagrației sau invadarea Albaniei, după cum multe piese privesc direct România. Prin toate acestea, fondul în cauză merită a reține atenția istoricilor și se cere a fi valorificat în cercetare.

⁴⁹ Ibidem, roll 3, Ministero degli Affari Esteri, Crisi cecoslovacco, 288 p.